

УДК 342.951:341.231.14

DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2025-50-2-220-231>

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Татаренко Д.В.

CURRENT ASPECTS OF THE IMPLEMENTATION OF SOCIAL GUARANTEES UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE

Tatarenko D.V.

Стаття присвячена комплексному аналізу особливостей реалізації соціальних гарантій в умовах воєнного стану в Україні, з урахуванням періоду введення режиму у 2018 році та в контексті повномасштабної агресії Російської Федерації проти України з 24 лютого 2022 року. Розглянуто основні конституційні положення, що визначають право громадян на соціальний захист, та механізми їх реалізації в умовах обмеження прав і свобод. Особлива увага приділена змінам у законодавстві України, прийнятим для адаптації соціальної політики до реалій війни, включаючи Закони України «Про правовий режим воєнного стану» та «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану».

Проаналізовано вплив міжнародного права, зокрема норм Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та практики ЄСПЛ щодо забезпечення мінімальних стандартів соціального захисту навіть у надзвичайних умовах. Наведено приклади судової практики України щодо захисту соціальних прав в умовах війни. Досліджено зарубіжний досвід Франції, Ізраїлю, США, Швеції щодо гарантування соціальних прав під час кризових ситуацій. На основі проведеного аналізу розроблено конкретні пропозиції щодо вдосконалення українського законодавства: закріплення принципу невідворотності соціальних прав під час воєнного стану, вдосконалення механізмів видачі обмежувальних приписів, оптимізація процедур соціальної підтримки для внутрішньо переміщених осіб і ветеранів війни. Наголошено на важливості інтеграції кращих міжнародних практик із урахуванням національних особливостей. Стаття обґрунтовує необхідність поєднання законодавчого вдосконалення, адміністративної ефективності та посиленого парламентського контролю за збереженням соціальних гарантій у кризові періоди.

Ключові слова: *воєнний стан; соціальні гарантії; соціальний захист; внутрішньо переміщені особи; міжнародні стандарти; ЄСП; право на соціальний захист, трудові права; пенсійне забезпечення; соціальні послуги; надзвичайні обставини, цифровізація.*

Актуальність теми. Проблема забезпечення соціальних гарантій у надзвичайних умовах залишається надзвичайно актуальною для України, особливо в умовах тривалої збройної агресії. Системне забезпечення права на соціальний захист є одним із ключових чинників стабільності та соціальної справедливості у

кризові періоди. Відповідність української правової системи міжнародним стандартам прав людини стає визначальною для інтеграції в європейський правовий простір.

Мета дослідження. Метою дослідження є комплексний аналіз особливостей реалізації соціальних гарантій під час воєнного стану в Україні, виявлення основних проблем

правозастосування та розробка пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства з урахуванням міжнародного та зарубіжного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей реалізації соціальних гарантій в умовах воєнного стану в Україні присвятили свої праці українські науковці-правники та міжнародні експерти. Зокрема, В.В. Городовенко у своїй роботі наголошує на важливості забезпечення мінімального рівня соціального захисту, який держава повинна гарантувати навіть у надзвичайних умовах, спираючись на підходи Конституційного Суду України [1]. Т.Я. Грень досліджує виклики, що постають перед територіальними громадами в умовах війни, та пропонує шляхи адаптації соціальної політики для ефективного захисту населення [2].

Особливу увагу соціальному захисту військовослужбовців приділяє М.І. Карпа, яка аналізує державні та регіональні механізми захисту прав військових на житло, освіту та інші соціальні пільги [3]. С. В. Вишневецька, В. М. Вишневський, М. П. Дибан, Х. В. Кметик, С. М. Чернуш звертаються до проблематики трудових відносин у воєнний період, розглядаючи трансформацію ринку праці та вплив війни на зайнятість населення [4].

В.О. Коверзнев та О.С. Шеремет розглядають судовий захист соціальних прав, вказуючи на необхідність удосконалення механізмів захисту прав військовослужбовців та інших категорій населення в умовах воєнного стану [5]. Л.І. Мазуренко аналізує нормативно-правові аспекти державної політики щодо соціального захисту військовослужбовців, пропонуючи конкретні шляхи її вдосконалення [6].

К.Є. Петросян підкреслює значення судових механізмів для захисту соціальних прав, особливо в умовах надзвичайних

ситуацій [7]. Особливості регулювання соціально-трудових прав людини на тимчасово окупованих територіях досліджуються у працях Г.В. Татаренко [8]. А.О. Волкова розглядає житлову політику держави в умовах війни та наголошує на необхідності збереження соціальних гарантій на житло навіть за умов воєнного стану [9]. Г.М. Гриценко досліджує питання цифровізації системи адміністративних послуг в умовах воєнного стану та розробки та прийняття комплексної довгострокової стратегії цифрової трансформації та цифровізації [10].

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Конституції України громадяни мають конституційні права на соціальний захист та на достатній рівень життя. Так, стаття 46 Основного Закону гарантує кожному забезпечення у разі втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття, старості тощо, а стаття 48 проголошує право на «достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло». Ці соціальні гарантії є фундаментальними елементами системи прав людини в Україні.

Разом із тим, у разі запровадження особливого правового режиму – воєнного стану – держава відповідно до міжнародних стандартів та положень Конституції України отримує можливість запроваджувати обмеження щодо реалізації окремих прав і свобод. Це створює серйозні виклики для збереження та захисту соціальних прав населення, оскільки конституційні соціальні права (на соціальний захист, охорону здоров'я, достатній життєвий рівень, охорону праці тощо) не включені до переліку прав, які підлягають абсолютному захисту та не можуть бути обмежені навіть в умовах надзвичайного стану.

У таких обставинах особливої ваги набувають правові висновки Конституційного

Суду України та положення міжнародних договорів. Конституційний Суд України у своєму рішенні наголошує, що у період воєнного стану держава може змінювати пріоритети у розподілі ресурсів «для збереження справедливого балансу між інтересами особи та суспільства», але при цьому не повинна порушувати сутність соціальних прав ([Рішення КСУ № 5-п/2018](#)). Інакше кажучи, обмеження не можуть призводити до фактичного скасування основних соціальних гарантій або їх перетворення на формальні норми без реального змісту.

Крім того, Конституційний Суд України у своїх рішеннях вказує на обов'язок держави забезпечити посилений соціальний захист окремих категорій населення, зокрема військовослужбовців та членів їхніх сімей, що має бути одним із основних орієнтирів для державної гуманітарної та соціальної політики в умовах війни.

Міжнародні правові стандарти підтверджують цю позицію. Згідно з доповідями Верховного комісара ООН з прав людини, навіть у період збройного конфлікту держава зобов'язана забезпечувати суттєві компоненти прав на здоров'я, їжу, житло, освіту та інші критичні потреби. Україна, як держава-учасник Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, несе обов'язок не лише формально зберігати свої зобов'язання за цим актом, а й дотримуватися принципу незворотності мінімальних соціальних стандартів, визначеного статтею 4 Пакту.

Таким чином, конституційно-правові норми, рішення Конституційного Суду України та міжнародні стандарти у сфері прав людини спільно утворюють основу для того, щоб навіть за умов воєнного стану соціальні права громадян залишалися гарантованими і захищеними.

У парламенті та уряді ухвалено низку нормативно-правових актів для адаптації трудових і соціальних прав до надзвичайних умов. Зокрема, Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (від 15.03.2022, № 2136-IX) передбачає особливості праці. Він забороняє залучати до нічної праці без згоди вагітних жінок, матерів з дитиною до 1 року та інвалідів [11], а також встановлює, що робота понад норму часу оплачується «у розмірі, збільшеному пропорційно» до перевищення норми [11]. Гарантується також збереження посади (робочого місця) працівників, яких у разі воєнного стану залучають до суспільно корисних робіт на потреби оборони чи ліквідації наслідків бойових дій [12]. Державою вдосконалено і процедури соціального обслуговування: наприклад, пенсіонери, котрі змушені були тимчасово змінити місце проживання, можуть отримувати пенсію безпосередньо на банківську картку без необхідності відкривати рахунок [13]. Таким чином, налагоджено механізми мінімізації бюрократичних перепон під час масової евакуації та переселення населення.

Від початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну урядом було запроваджено низку додаткових соціальних пільг та гарантій для військовослужбовців та пов'язаних із ними категорій населення. Насамперед це стосується запровадження пільг в оподаткуванні, скорочення строків призначення пенсійних виплат для ветеранів та осіб з інвалідністю внаслідок війни, механізмів компенсацій за зруйноване чи пошкоджене житло, а також додаткових страхових виплат військовослужбовцям у разі поранення чи загибелі.

Конституція України закріплює особливий соціальний статус військовослужбовців (стаття 17), на підставі

якого держава розширює обсяги соціальної підтримки цієї категорії осіб. Зокрема, передбачені підвищені надбавки до пенсій, безкоштовне медичне обслуговування, право на санаторно-курортне лікування, пільги на житло та освіту для членів родин загиблих військових.

За даними Міністерства у справах ветеранів України, станом на початок 2025 року в країні офіційно зареєстровано понад 1,3 мільйона ветеранів війни, з яких близько 400 тисяч є особами з інвалідністю, отриманою внаслідок бойових дій. Рівень безробіття серед цивільного населення залишається підвищеним у порівнянні з довоєнним періодом, що зумовлено руйнуванням виробничої інфраструктури та релокацією підприємств із зони бойових дій.

Таким чином, в умовах триваючого збройного конфлікту особлива увага приділяється гарантуванню соціального захисту військовослужбовців та інших вразливих категорій громадян, що вимагає не лише розширення обсягів соціальних виплат, а й удосконалення механізмів їх реалізації відповідно до конституційних принципів справедливості, пропорційності та рівності.

За даними ООН/УВКБ, до серпня 2024 року 3,7 мільйона громадян стали внутрішніми переселенцями [14], а понад 6,7 млн – покинули країну. У 2025 році тенденція зберігається: за офіційними оцінками, кількість внутрішніх переселенців незначно зменшилася до 3,5 мільйона осіб завдяки частковому поверненню людей у деокуповані регіони, тоді як за кордоном перебуває близько 6,2 мільйона українців.

Такий масштабний рух населення створює значний виклик для державної соціальної політики, яка вимагає постійного розширення програм соціальної підтримки. Особливого значення набули грошові допомоги для внутрішніх переселенців, житлові програми, компенсації за втрачене

або пошкоджене майно. Серед ключових інструментів залишаються одноразові виплати сім'ям із дітьми, багатодітним родинам, особам з інвалідністю, а також забезпечення субсидій для оренди житла. Водночас, відповідно до Конституції України, держава продовжує виконувати зобов'язання перед соціально вразливими категоріями, включно з ветеранами праці, особами старшого віку, учасниками ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та іншими пільговими групами.

Особливої уваги заслуговує перший практичний досвід запровадження режиму воєнного стану в Україні, що відбувся у листопаді 2018 року. Тоді воєнний стан було введено на 30 днів в окремих прикордонних областях у зв'язку з актом агресії Російської Федерації у Керченській протоці. У той період були передбачені обмеження на проведення мирних зібрань, посилення контролю за інформаційним простором та переміщенням громадян. Проте, незважаючи на дію надзвичайного режиму, пенсійні виплати, соціальні допомоги та заробітні плати продовжували виплачуватися в установленому порядку, без системних порушень чи відмов.

Конституційний Суд України у своїх подальших рішеннях, зокрема в рішенні № 5-р/2018, чітко підкреслив, що навіть в умовах воєнного стану застосування обмежень не може впливати на реалізацію базових соціальних прав громадян. Суд звернув увагу на те, що пенсійне забезпечення як «основний складник соціальних гарантій високого рівня» є недоторканим і не може бути скасованим або призупиненим навіть у надзвичайних обставинах [15]. Конституційна практика України, таким чином, відповідає міжнародним стандартам, які забороняють відмову від мінімального рівня забезпечення соціальних прав навіть за умов війни. Практика 2018 р. заклала принцип: у

надзвичайних обставинах держава може коригувати процедури (наприклад, проводити виплати через банки та пошту), але скасовувати гарантійні виплати за законом – заборонено.

У сукупності, на тлі тривалого збройного конфлікту та масштабних демографічних зрушень, Україна зберігає зобов'язання щодо гарантування базових соціальних стандартів для найбільш уразливих верств населення, демонструючи прагнення до дотримання конституційних і міжнародно-правових норм. Проте забезпечення цих прав в умовах надзвичайного стану ставить перед державою складні завдання, що потребують не лише внутрішньої мобілізації ресурсів, а й використання найкращих світових практик у сфері соціального захисту.

Отже, аналіз положень міжнародних договорів та практики міжнародних судових інституцій свідчить про те, що навіть за умов надзвичайного стану держава не звільняється від обов'язку забезпечувати мінімальні стандарти економічних і соціальних прав. Виконання цих зобов'язань є критично важливим для підтримання базових засад правового порядку і соціальної стабільності. У цьому зв'язку особливої актуальності набуває вивчення зарубіжного досвіду щодо механізмів гарантування соціальних прав у кризових ситуаціях. Зокрема, аналіз моделей, реалізованих у Франції, Ізраїлі, США та Швеції, дає можливість комплексно оцінити ефективність різних підходів до забезпечення базових прав людини в умовах надзвичайних обставин та сформулювати рекомендації для удосконалення відповідної практики в Україні. Тому доцільно зупинитися на розгляді окремих аспектів досвіду цих країн.

У Франції навіть під час запровадження надзвичайного стану, наприклад після терактів 2015 року, дія основних соціальних прав не припинялася. Закон № 55-385 від 3 квітня 1955 року «Про надзвичайний стан»

дозволяє тимчасове обмеження окремих свобод, однак соціальні гарантії щодо доступу до охорони здоров'я, освіти та соціального забезпечення залишаються непорушними. Додатково, під час пандемії COVID-19 уряд Франції запровадив програми часткової зайнятості (режим «*chômage partiel*»), що забезпечили компенсації працівникам у випадках скорочення робочого часу або втрати доходу, тим самим зберігаючи соціальну стабільність у країні [16].

Ізраїль, маючи тривалий досвід існування в умовах постійної воєнної загрози, також розробив комплексну систему підтримки населення. Закон «Про постраждалих від ворожих актів» 1970 року гарантує надання фінансової допомоги постраждалим від терористичних атак. Водночас держава забезпечує безперебійний доступ до медичних послуг та освітніх програм, навіть у випадках масштабних збройних протистоянь. Соціальна політика Ізраїлю спрямована на зміцнення стійкості суспільства через негайне реагування та підтримку вразливих груп населення [17].

У США захист соціальних прав у кризових обставинах здійснюється на основі федеративної моделі. Під час пандемії COVID-19 були прийняті законодавчі акти, серед яких ключову роль відіграв «*Families First Coronavirus Response Act*» 2020 року [18].

Цей закон передбачав оплачувані лікарняні, безкоштовне тестування на COVID-19, розширення програм харчової допомоги та підтримку малозабезпечених сімей. Проте криза також загострила питання нерівності доступу до соціальних послуг: наприклад, рішення Верховного суду США щодо можливості штрафування бездомних за ночівлю на вулиці викликало широку критику правозахисних організацій щодо порушення базових прав людини [19].

Швеція демонструє один із найстабільніших прикладів функціонування

моделі «універсального добробуту» під час криз. Навіть в умовах пандемії COVID-19, коли уряд обрав стратегію мінімальних обмежень, державні інституції продовжували гарантувати повний доступ до медичних послуг, соціальної допомоги та освітніх програм. В основі шведського підходу лежить висока довіра до громадян та ефективність системи соціального страхування, яка автоматично адаптується до надзвичайних обставин без потреби у прийнятті екстрених законів [20]

Досвід Франції, Ізраїлю, США та Швеції свідчить, що забезпечення соціальних прав у кризових умовах є не лише обов'язком держави перед громадянами, але й запорукою національної стабільності. Незважаючи на відмінності у політичних системах та правових механізмах, спільним для всіх країн є принцип пріоритетності підтримки найбільш вразливих верств населення і збереження функціонування базових соціальних інституцій навіть у найскладніших обставинах. Цей досвід є надзвичайно цінним для України в умовах збройної агресії та постконфліктного відновлення, адже дозволяє орієнтуватися на кращі світові практики побудови стійкої соціальної політики.

Разом із тим, міжнародна та національна судова практика демонструє суворий підхід до оцінки спроб урядів обмежити або «заморозити» реалізацію соціальних прав у надзвичайних умовах. Зокрема, в Україні Конституційний Суд, як уже зазначалося, чітко визнав неприпустимим ігнорування конституційних гарантій соціального захисту навіть за умов воєнного стану, що відповідає загальним тенденціям розвитку міжнародного права у сфері захисту економічних і соціальних прав.

Європейський суд з прав людини у своїй практиці, пов'язаний із застосуванням режиму воєнного стану або надзвичайного

положення, неодноразово наголошував, що будь-які обмеження прав і свобод повинні відповідати принципам тимчасовості, пропорційності та необхідності в демократичному суспільстві. Відповідно до усталеної практики Суду, навіть за надзвичайних обставин держава не звільняється від обов'язку шанувати основні права людини, зокрема в економічній та соціальній сферах.

Показовим є підхід ЄСПЛ у справах щодо права власності, гарантованого статтею 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Зокрема, у справі *Sporrong and Lönnroth v. Sweden* (1982), Суд встановив, що держава може втручатися у право власності, включно з експропріацією майна, лише за умов крайньої необхідності, з дотриманням принципів законності та обов'язкової виплати справедливої компенсації, яка має бути розумною як за сумою, так і за строками її виплати [21].

Аналогічна логіка застосовується Судом до питань соціальних виплат, таких як пенсії чи допомога. У справі *Kjartan Ásmundsson v. Iceland* (2004) ЄСПЛ підкреслив, що скорочення або скасування соціальної допомоги має бути обґрунтованим важливими суспільними інтересами, закріпленим у законодавстві, і не повинно створювати для постраждалої особи непропорційно тяжкого навантаження. При оцінці правомірності таких заходів Суд враховує баланс між суспільною необхідністю та захистом прав особи [22].

Ці стандарти вже активно інтегруються в українську судову практику. Національні суди першої інстанції, зокрема адміністративні суди, дедалі частіше посиляються на положення Конвенції та прецеденти ЄСПЛ при розгляді справ про порушення соціальних прав під час війни. Наприклад, у низці справ судами було ухвалено рішення про зобов'язання Пенсійного фонду України

здійснити виплату пенсій громадянам, які перебувають на тимчасово окупованих або прифронтових територіях, незважаючи на складнощі комунікації та ризики безпеки. При цьому суди наголошували, що право на пенсію має незворотний характер і не може бути поставлене в залежність від місця фактичного проживання особи за умов збройного конфлікту.

Таким чином, міжнародні стандарти захисту прав людини, сформульовані Європейським судом з прав людини, безпосередньо впливають на розвиток національної судової практики в Україні, сприяючи формуванню єдиного підходу до гарантування економічних і соціальних прав навіть в умовах тривалого збройного протистояння.

На сьогодні в Україні вже вжито низку законодавчих заходів щодо регулювання питань компенсації за примусове відчуження майна та забезпечення соціальних виплат у період воєнного стану. Так, Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» № 4765-VI від 17 травня 2012 року передбачає, що примусове відчуження приватного або комунального майна допускається виключно з попереднім або наступним повним відшкодуванням його вартості [23]. У випадку неможливості здійснення попереднього відшкодування компенсація має бути виплачена після припинення дії воєнного стану за рахунок коштів державного бюджету. Деталізація механізмів компенсації здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2012 року № 998 [24].

Щодо соціальних виплат, Постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 року № 214 «Деякі питання надання державної соціальної допомоги та пільг на період введення воєнного стану» встановила,

що усі призначені державні допомоги продовжують виплачуватися автоматично протягом усього періоду дії воєнного стану та одного місяця після його припинення [25]. Отримувачам не потрібно звертатися для перепризначення або підтвердження права на допомогу. Це положення охоплює широкий спектр допомог, зокрема допомогу малозабезпеченим сім'ям, допомогу самотнім матерям та особам, що здійснюють опіку над дітьми.

Разом із тим, чинне законодавче регулювання потребує подальшого вдосконалення для повного забезпечення відповідності міжнародним стандартам захисту прав людини, зокрема практиці Європейського суду з прав людини.

По-перше, існуючі норми щодо компенсації за примусове відчуження майна доцільно доповнити положеннями про чіткі критерії визначення справедливого розміру компенсації, строки її виплати, а також забезпечення реальної можливості судового захисту у випадках затримок або відмови в компенсації.

По-друге, у сфері соціальних виплат доцільно законодавчо закріпити принцип недопустимості дискримінації у виплатах за ознакою місця фактичного проживання особи, забезпечити нормативне регулювання дистанційної ідентифікації одержувачів допомог, а також розробити механізми фінансової підтримки громадян, які перебувають на тимчасово окупованих територіях або в зонах активних бойових дій.

У зв'язку з цим важливим напрямом удосконалення системи соціального захисту є впровадження цифрових технологій. У цьому контексті особливого значення набуває цифровізація соціальних послуг з урахуванням особливостей реалізації соціальних гарантій в умовах воєнного стану в Україні. Війна спричинила масштабне переміщення населення, руйнування

інфраструктури, зростання потреби у швидкому та ефективному наданні соціальної допомоги вразливим категоріям громадян, зокрема внутрішньо переміщеним особам, постраждалим, людям з інвалідністю та малозабезпеченим родинам.

Цифрові технології дозволяють забезпечити безперервність реалізації соціальних гарантій навіть у надзвичайних обставинах. Завдяки електронним сервісам, таким як Платформа Дія, соціальні виплати, призначення допомоги, подача заяв на пенсійне забезпечення та отримання інших послуг стали доступними дистанційно, що суттєво зменшило ризики для життя та здоров'я громадян і працівників органів соціального захисту.

Особливості реалізації соціальних гарантій в умовах воєнного стану передбачають: спрощення процедур доступу до допомоги (мінімізація документальних вимог); розширення каналів інформування громадян про їхні права та доступні сервіси; гнучке реагування на потреби окремих регіонів, що зазнали руйнувань чи окупації; інтеграцію цифрових платформ із базами даних для оперативного обміну інформацією між різними установами.

Таким чином, цифровізація соціальних послуг виступає критичним інструментом у забезпеченні реалізації конституційного права на соціальний захист під час війни, підвищуючи ефективність державної підтримки та сприяючи соціальній стабільності в країні.

Разом із тим, незважаючи на позитивні кроки у напрямі цифровізації та удосконалення соціальних послуг, існуюче законодавство України у зазначених сферах потребує подальшої деталізації та посилення практичних гарантій для ефективного захисту майнових та соціальних прав громадян в умовах воєнного стану.

Висновки та пропозиції. У підсумку можна стверджувати, що Україна має міцну правову основу для захисту соціальних гарантій у воєнний час – від Конституції до профільних законів та урядових постанов. Разом з тим, досвід військового стану 2018–2022 рр. показує, що треба удосконалювати нормативні механізми. Зокрема, доцільно уточнити в законодавстві, що під час воєнного стану заборонено скасовувати чи зменшувати прожитковий мінімум, мінімальні соціальні виплати, розміри пенсій та компенсацій, крім випадків, прямо передбачених законом. Потрібно закріпити у Законі «Про воєнний стан» обов'язок держава забезпечувати пріоритетне фінансування соціальних видатків – для цього слід розробити спеціальну статтю бюджету, яка гнучко перерозподілятиметься у разі надзвичайних обставин. Також варто запровадити прозорий контроль з боку Верховної Ради та омбудсмена за збереженням соціальних прав під час воєнного стану. Адміністративним шляхом необхідно спростити процедуру отримання допомоги ветеранами та ВПО: наприклад, розширити коло уповноважених банків для переказів і дозволити проведення дистанційної ідентифікації без черг у пенсійному фонді.

Нарешті, варто розвивати механізми міждержавної допомоги й обміну досвідом – наприклад, запровадити консультативний орган за участю міжнародних експертів з соціальних питань. Враховуючи уроки Ізраїлю, Франції та США, Україні слід завчасно готувати економічні пакети на випадок розширення збройної агресії: це включає створення резервних фондів для соціальних програм і житлового будівництва. Отже, глибокий аналіз правових норм та реалій воєнного часу вимагає системного підходу: соціальні гарантії мають зберігати свою суть незалежно від умов війни, а держава – демонструвати гнучкість у здійсненні цих гарантій для всебічної підтримки громадян.

Література:

1. Городовенко В.В. Соціальний захист людини в умовах воєнного стану: підходи Конституційного Суду України. URL: <https://ccu.gov.ua/library/socialnyy-zahyst-lyudyny-v-umovah-voyennogo-stanu-pidhody-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny>

2. Грень Т.Я. Особливості реалізації політики соціального захисту територій в умовах війни. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/6_2022/13.pdf

3. Карпа М.І. Social Protection of Military Personnel in Ukraine. URL: <https://public.scnchub.com/palr/index.php/palr/article/view/162>

4. Вишневецька С. В., Вишневський В. М., Дибан М. П., Кметик Х. В., Чернуш С. М. Legal regulation of labour relations in the conditions of martial law in Ukraine. — Режим доступу: <https://www.scienceopen.com/hosted-document?doi=10.13169%2Fworkorgalaboglob.18.2.219> (дата звернення: 28 квітня 2025).

5. Коверзнев В. О., Шеремет О. С. Проблеми судового захисту прав осіб в умовах воєнного стану. Економіка та право. 2022. № 2 (65). С. 25-30.

6. Мазуренко Л. І. Основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців: нормативно-правове забезпечення. Актуальні проблеми політики. 2023. Вип. 71. С. 223-231.

7. Петросян К.С. Соціальні права в умовах війни: поняття та судовий механізм їх захисту / К.С. Петросян // Актуальні проблеми права: теорія і практика. — 2024. — № 48. — С. 177-185. — DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2024-48-2-177-185>. — Режим доступу: <https://journals.snu.edu.ua/index.php/app/article/view/956> (дата звернення: 28 квітня 2025).

8. Татаренко Г.В., Татаренко Д.В. Особливості правового регулювання соціально-трудових прав людини на тимчасово окупованих територіях України / Г.В. Татаренко, Д.В. Татаренко // Актуальні проблеми права: теорія і практика. — 2024. — № 48. — С. 249-261. — DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2024-48-2-249-261>. — Режим доступу:

<https://journals.snu.edu.ua/index.php/app/article/view/962> (дата звернення: 28 квітня 2025).

9. Волкова А.О. Житлова політика держави в умовах війни та повоєнної трансформації // Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2024. № 48. URL: <https://journals.snu.edu.ua/index.php/app/article/view/946>. (дата звернення: 28.04.2025).

10. Грищенко Г.М. Цифровізація соціальних послуг: проблеми можливостей та компетенції // *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. — 2024. — № 1(47). — С. 36-48. URL: <https://journals.snu.edu.ua/index.php/app/article/view/809> (дата звернення: 28.04.2025).

11. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2136-IX (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 28.04.2025)

12. Введення воєнного стану: заборони та обмеження // LegalAid Wiki. URL: https://legalaid.wiki/index.php/Введення_воєнного_стану:_заборони_та_обмеження (дата звернення: 28.04.2025).

13. Зміна способу виплати пенсії // Портал Дія. URL: <https://guide.diiia.gov.ua/view/zmina-sposobu-vyplaty-pensii-e3eb5337-ab43-4697-9379-f0cfc1aed346> (дата звернення: 28.04.2025)

14. Ukraine Situation – UNHCR Global Focus. URL: <https://reporting.unhcr.org/operational/situations/ukraine-situation> (дата звернення: 28.04.2025)

15. Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII» від 22 травня 2018 року № 5-п/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-18#Text> (дата звернення: 28.04.2025)

16. Amnesty International. France: Human Rights in Crisis – 2023. URL: <https://www.amnesty.org/en/location/europe-and-central-asia/western-central-and-south-eastern-europe/france/report-france/> (дата звернення: 28.04.2025)

17. International Budget Partnership. Social Rights in Israel: Inferior Legal Status and Insufficient Budgets. 2021. URL: <https://internationalbudget.org/wp-content/uploads/Social-Rights-in-Israel-Inferior-Legal-Status-and-Insufficient-Budgets.pdf> (дата звернення: 28.04.2025).

18. Wikipedia. Families First Coronavirus Response Act. 2020. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Families_First_Coronavirus_Response_Act (дата звернення: 28.04.2025)

19. The Guardian. Supreme Court ruling lets US cities fine unhoused people for sleeping outside. 2024. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/ng-interactive/2024/jun/28/supreme-court-decision-unhoused-sleeping-outside> (дата звернення: 28.04.2025)

20. European Parliament Studies. Social Protection in the EU Member States. 2020. URL: https://www.europarl.europa.eu/workingpapers/soci/w13/text2_en.htm (дата звернення: 28.04.2025).

21. Sporrong and Lönnroth v. Sweden: Judgment of 23 September 1982. European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57520> (дата звернення: 28.04.2025)

22. Kjartan Ásmundsson v. Iceland: Judgment of 12 October 2004. European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61756> (дата звернення: 28.04.2025)

23. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України № 4765-VI від 17 травня 2012 року. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4765-17> (дата звернення: 28 квітня 2025).

24. Деякі питання здійснення повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану*: постанова Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2012 р. № 998. — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/pras/245752898> (дата звернення: 28 квітня 2025).

25. Деякі питання надання державної соціальної допомоги та пільг на період введення воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 р. № 214. — Режим

доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/214-2022-%D0%BF> (дата звернення: 28 квітня 2025).

Reference:

1. Horodovenko V.V. Sotsialnyi zakhyst liudyny v umovakh voiennoho stanu: pidkhody Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy. URL: <https://ccu.gov.ua/library/socialnyy-zahyst-lyudyny-v-umovah-voyennogo-stanu-pidhody-konstytutsiynogo-sudu-ukrayiny>

2. Hren T.Ia. Osoblyvosti realizatsii polityky sotsialnoho zakhystu terytorii v umovakh viiny. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journal/s/2022/6_2022/13.pdf

3. Karpa M.I. Social Protection of Military Personnel in Ukraine. URL: <https://public.scnchub.com/palr/index.php/palr/article/view/162>

4. Vyshnevetska S. V., Vyshnevskyi V. M., Dyban M. P., Kmetyk Kh. V., Chernush S. M. Legal regulation of labour relations in the conditions of martial law in Ukraine. — *Rezhym dostupu*: <https://www.scienceopen.com/hosted-document?doi=10.13169%2Fworkorglobalob.18.2.219> (дата звернення: 28 квітня 2025).

5. Koverznev V. O., Sheremet O. S. Problemy sudovoho zakhystu prav osib v umovakh voiennoho stanu. *Ekonomika ta pravo*. 2022. No 2 (65). S. 25-30.

6. Mazurenko L. I. Osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi sotsialnoho zakhystu viiskovosluzhbovtiv: normatyvno-pravove zabezpechennia. *Aktualni problemy polityky*. 2023. Vyp. 71. С. 223-231.

7. Petrosian K.Ie. Sotsialni prava v umovakh viiny: poniattia ta sudovy mekhanizm yikh zakhystu / K.Ie. Petrosian // *Aktualni problemy prava: teoriia i praktyka*. — 2024. — № 48. — S. 177–185. — DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2024-48-2-177-185>. — *Rezhym dostupu*: <https://journals.snu.edu.ua/index.php/app/article/view/956> (дата звернення: 28 квітня 2025).

8. Tatarenko H.V., Tatarenko D.V. Osoblyvosti pravovoho rehulivannia sotsialno-trudovykh prav liudyny na tymchasovo okupovanykh terytoriiakh Ukrainy / H.V. Tatarenko, D.V. Tatarenko // *Aktualni problemy prava: teoriia i praktyka*. 2024. № 48. S. 249–261. DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2024-48-2-249-261>. *Rezhym dostupu*:

<https://journals.snu.edu.ua/index.php/app/article/view/962> (data zvernennia: 28 kvitnia 2025).

9. Volkova A.O. Zhytlova polityka derzhavy v umovakh viiny ta povoiennoi transformatsii // Aktualni problemy prava: teoriia i praktyka. 2024. № 48. URL: <https://journals.snu.edu.ua/index.php/app/article/view/946>. (data zvernennia: 28.04.2025).

10. Hrytsenko H.M. Tsyfrovizatsiia sotsialnykh posluh: problemy mozhlyvosti ta kompetentsii // Aktualni problemy prava: teoriia i praktyka. – 2024. – № 1(47). – S. 36-48.

URL: <https://journals.snu.edu.ua/index.php/app/article/view/809> (data zvernennia: 28.04.2025).

11. Zakon Ukrainy «Pro orhanizatsiiu trudovykh vidnosyn v umovakh voiennoho stanu» vid 15 bereznia 2022 roku № 2136-IX (zi zminamy).

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (data zvernennia: 28.04.2025)

11. Vvedennia voiennoho stanu: zaborony ta obmezhenia // LegalAid Wiki.

URL: https://legaid.wiki/index.php/Введення_воєнного_стану:_заборони_та_обмеження (data zvernennia: 28.04.2025).

12. Zmina sposobu vyplaty pensii // Portal Diia. URL: <https://guide.dia.gov.ua/view/zmina-sposobu-vyplaty-pensii-e3eb5337-ab43-4697-9379-f0cfc1aed346> (data zvernennia: 28.04.2025)

13. Ukraine Situation – UNHCR Global Focus. URL: <https://reporting.unhcr.org/operational/situations/ukraine-situation> (data zvernennia: 28.04.2025)

14. Rishennia Velykoi palaty Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam 49 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) punktu 12 rozdil I Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin ta vyznannia takymy, shcho vtratyly chynnist, deiakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy» vid 28 hrudnia 2014 roku № 76-VIII» vid 22 travnia 2018 roku № 5-r/2018.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-18#Text> (data zvernennia: 28.04.2025)

15. Amnesty International. France: Human Rights in Crisis – 2023. URL: <https://www.amnesty.org/en/location/europe-and-central-asia/western-central-and-south-eastern-europe/france/report-france/> (data zvernennia: 28.04.2025)

16. International Budget Partnership. Social Rights in Israel: Inferior Legal Status and Insufficient Budgets. 2021. URL:

<https://internationalbudget.org/wp-content/uploads/Social-Rights-in-Israel-Inferior-Legal-Status-and-Insufficient-Budgets.pdf> (data zvernennia: 28.04.2025).

17. Wikipedia. Families First Coronavirus Response Act. 2020. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Families_First_Coronavirus_Response_Act (data zvernennia: 28.04.2025)

18. The Guardian. Supreme Court ruling lets US cities fine unhoused people for sleeping outside. 2024. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/ng-interactive/2024/jun/28/supreme-court-decision-unhoused-sleeping-outside> (data zvernennia: 28.04.2025)

19. European Parliament Studies. Social Protection in the EU Member States. 2020. URL: https://www.europarl.europa.eu/workingpapers/soci/w13/text2_en.htm (data zvernennia: 28.04.2025).

20. Sporrang and Lönnroth v. Sweden: Judgment of 23 September 1982. European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57520> (data zvernennia: 28.04.2025)

21. Kjartan Ásmundsson v. Iceland: Judgment of 12 October 2004. European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61756> (data zvernennia: 28.04.2025)

22. Pro peredachu, prymusove vidchuzhennia abo vyluchennia maina v umovakh pravovoho rezhymu voiennoho chy nadzvychainoho stanu: Zakon Ukrainy № 4765-VI vid 17 travnia 2012 roku. — Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4765-17> (data zvernennia: 28 kvitnia 2025).

23. Deiaki pytannia zdiisnennia povnoi kompensatsii za maino, prymusovo vidchuzhene v umovakh pravovoho rezhymu voiennoho chy nadzvychainoho stanu**: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 31 zhovtnia 2012 r. № 998. — Rezhym dostupu: <https://www.kmu.gov.ua/npas/245752898> (data zvernennia: 28 kvitnia 2025).

24. Deiaki pytannia nadannia derzhavnoi sotsialnoi dopomohy ta pilh na period vvedennia voiennoho stanu: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 7 bereznia 2022 r. № 214. — Rezhym

dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/go/214-2022-%D0%BF> (data zvernennia: 28 kvitnia 2025).

Tatarenko D.V. Current aspects of the implementation of social guarantees under martial law in Ukraine. – Article.

The article is devoted to a comprehensive analysis of the peculiarities of the realization of social guarantees under martial law in Ukraine, taking into account the period of the 2018 martial law introduction and the context of the full-scale Russian aggression against Ukraine since February 24, 2022. It examines the main constitutional provisions establishing the right of citizens to social protection and mechanisms for their realization under conditions of restriction of rights and freedoms. Special attention is paid to changes in Ukrainian legislation adopted to adapt social policy to the realities of war, including the Laws of Ukraine «On the Legal Regime of Martial Law» and «On the Organization of Labor Relations under Martial Law». The influence of international law, in particular the norms of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights and the case law of the ECHR on ensuring minimum standards of social protection even in emergency conditions, is analyzed. Examples of Ukrainian judicial practice regarding the protection of social rights during wartime are provided. The experience of France, Israel, the USA, and Sweden in guaranteeing social rights during crises is studied. Based on the

conducted analysis, specific proposals for improving Ukrainian legislation have been developed: enshrining the principle of non-reducibility of social rights during martial law, improving the mechanisms for issuing protective orders, and optimizing procedures for social support for internally displaced persons and war veterans. The importance of integrating the best international practices while considering national specifics is emphasized. The article substantiates the need for a combination of legislative improvement, administrative efficiency, and enhanced parliamentary control over the preservation of social guarantees during crises.

Keywords: digitalization; emergency circumstances; European Social Charter (ESC); extraordinary circumstances; internally displaced persons (IDPs); international standards; labor rights; martial law; pension provision; social guarantees; social protection; social services; the right to social protection.

Авторська довідка:

Татаренко Дмитро Віталійович – здобувач третього (освітнього-наукового) рівня вищої освіти першого року навчання кафедри публічного та приватного права СНУ ім. В. Даля. pu-23dm-209@snu.edu.ua. <https://orcid.org/0009-0005-1688-153X>

Стаття надійшла до редакції 20 травня 2025 р.